

ULOGA PODUZETNOG GOSPODARA U RAZVITKU OBITELJSKOG GOSPODARSTVA

THE ROLE OF ENTERPRISING HOUSEHOLDER IN FAMILY FARM DEVELOPMENT

R. Franić

SAŽETAK

U ovom radu je opisan razvitak dvaju obiteljskih gospodarstava iz istog gospodarskog i društvenog okruženja. Međutim, tijekom razdoblja od 70 godina, razvitak je bio sasvim suprotan: gospodarstvo Hideg napreduje, a gospodarstvo Lukčec gasne. Razloge takvog stanja možemo naći u osobinama članova obitelji i njihovim odnosima. Jedan od najvažnijih činitelja razvitka obiteljskog gospodarstva je sam gospodar i njegova poduzetnost. Gotovo istu važnost imaju i način upravljanja gospodarstvom, obrazovanje i usklađivanje interesa pojedinaca s interesom gospodarstva kao cjeline.

Ključne riječi: obiteljsko gospodarstvo, gospodar, poduzetnost

UVOD

Razdoblje od konca prvog svjetskog rata do današnjih dana, obilovalo je na tlu Republike Hrvatske političkim i gospodarskim promjenama. Ratovi, promjene državnih režima, ideologija i vlasti imali su za posljedicu i promjene u gospodarskoj politici u interesu različitih društvenih skupina. Seljaštvo je tijekom tog razdoblja često služilo kao politički oslonac, no nakon II. svjetskog rata prevladalo je dogmatsko mišljenje da je to "sloj bez perspektive u socijalističkom društvenom uređenju". Sukladno gospodarskom razvitku smanjivao se udio seljaka u strukturi stanovništva, no unatoč nepoticašnjim mjerama agrarne politike nisu nestali niti seljaci, niti privatna, obiteljska gospodarstva. Danas smo, istina, suočeni s velikim brojem staračkih gospodarstava i nedostatkom aktivne radne snage na selu, ali sve je više i uspješnih obiteljskih gospodarstava koja su u okviru postojećih okolnosti pronašla mogućnost prilagodbe i puteve napretka.

U ovom radu prikazujem upravo dvije suprotnosti: jedno samačko, staračko domaćinstvo koje će se uskoro ugasiti i jedno suvremeno obiteljsko gospodarstvo od kojega se očekuje daljnji uspjeh i na koje se treba ugledati kada govorimo o obiteljskom gospodarstvu kao nositelju poljoprivrednog razvitka. Iz tih suprotnosti

proizlaze i osnovni zaključci o uzrocima uspjeha, odnosno neuspjeha ova dva gospodarstva.

Osnovne činitelje koji utječu na razvitak obiteljskih gospodarstava možemo svrstati u četiri razine:¹

1. opća društvena struktura i ekonomski razvitak sa svim procesima koji se odvijaju tijekom određenog razdoblja,
2. posebnosti regija i poljoprivrednog kraja glede prirodnih i zemljopisnih obilježja; lokalna društvena struktura i tradicija,
3. povijest samog gospodarstva i obitelji
4. trenutna poslovna orijentacija s obzirom na prošlost, životne puteve i ambicije pojedinaca (individualizacija).

Oba promatrana gospodarstva u istom su kraju i istom selu (selo Bušetina, nedaleko Virovitice²). To pretpostavlja da su bila izložena jednakim društvenim i regionalnim utjecajima, da su prirodne i zemljopisne značajke iste. Stoga proizlazi da prve dvije razine utjecaja (društvena struktura i regionalna obilježja) u ovom slučaju nisu uzroci različitosti. U ovom istraživanju analizirat ćemo neke faktore vezane za povijest i organizaciju istraživanih gospodarstava i njihovih gospodarara da bismo utvrdili osnovna obilježja koja pridonose formiranju progresivnih i regresivnih modela razvoja obiteljskih gospodarstava.

STUDIJ SLUČAJA

Metoda primijenjena u ovom radu je "studij slučaja". To je "diskriptivni i interpretativni obuhvat neke pojedinačne cjeline u njenom totalitetu sa svim njenim osobinama".³

U ovom istraživanju pratili smo razvitak dvaju obiteljskih gospodarstava: staračko domaćinstvo obitelji Lukčec i suvremeno gospodarstvo obitelji Hideg. Obuhvaćeni su najbitniji činitelji u razvoju gospodarstva: vlasnički odnosi, međuljudski odnosi unutar samih gospodarstava, načini donošenja odluka i organizacija posla, pa i osobine pojedinaca, kako bi se razumjelo sadašnje stanje. Ova metoda pruža mogućnost usporedne analize nekoliko gospodarstava tijekom određenog vremenskog razdoblja.

Većina podataka prikupljena je razgovorom s domaćinima i analiziranjem

¹ K.F. Bohler, B. Hildenbrand: "Farmfamilies between tradition and modernity" (1990) Sociologia Ruralis, vol. XXX, No 1, str. 19

² Selo Bušetina smješteno je uz Dravu, na samoj granici s Mađarskom, na dodiru dviju regija - podravske i slavonske. To je nizinski, ratarski kraj u kojem prevladava proizvodnja žita, duhana i povrća, a na obroncima Bilogore ima nešto vinograda i voćnjaka. U novije doba jača orijentacija prema zapadu, točnije Zagrebu kao trgovinskom središtu, dok Virovitica ostaje samo upravno središte.

³ Bosanac M. i suradnici: Rječnik sociologije i socijalne psihologije, Informator, Zagreb 1977, str. 628

sadašnjeg stanja, organizacije rada i rezultata poslovanja. Podatke o vlasničkim odnosima, nasljeđivanju i promjenama koje su se na tom polju događale, provjerila sam iz gruntovnih izvadaka, vlasničkih listova, darovnih i kupoprodajnih ugovora i ostalih spisa.

OBITELJSKO GOSPODARSTVO LUKČEC

Ana Lukčec ima šezdeset i sedam godina i živi sama. Posjeduje pet hektara zemlje, uglavnom oranica, manji vinograd, šumu i prostrano dvorište. Brine se za nekoliko komada svinja i peradi, a zemlju najvećim dijelom daje u zakup. Gospodarstvo od pet hektara svrstava se u Hrvatskoj, pa i na području virovitičke općine, u kategoriju iznad prosječne veličine, međutim, bez nasljednika ovo će se gospodarstvo ugasiti, jer Anina djeca žive u gradu, bez namjere da se vrate na imanje.

Prije sedamdesetak godina, u doba kada je obitelj Lukčec počela živjeti na sadašnjem imanju, stanje je bilo potpuno drugačije. Godine 1920. Tomo Lukčec sa suprugom došao je živjeti na imanje svog ujaka Martina, koji se darovnim ugovorom obvezao da će po njegovoj smrti cijelo imanje ostaviti Tomi. U to vrijeme Martin je bio vlasnik 12 jutara oranica, 2 jutra šume, pola jutra vinograda, a od stoke je držao četiri konja, osam krava i uvijek nekoliko svinja tovljenika za vlastite potrebe i za prodaju. Na oranicama se sijalo po šest jutara pšenice i kukuruza, po dva jutra ječma i zobi i uvijek je bilo dovoljnih količina žita za prodaju. U kući je bilo plaćenih slugu i nadničara, pa i sami Lukčeci imali su status nadničara, dok je stvarni gospodar još uvijek bio ujak Martin. Tomo i njegova žena bili su gospodari samo svoje zemlje (koje je bilo osam jutara), a prihod s te zemlje bio je dovoljan za njihove osobne potrebe. U svakom slučaju, gospodarstvo na kojem su živjeli bilo je jedno od najimućnijih u selu. Razdoblje od slijedećih dvadeset godina nije obilježeno većim gospodarskim promjenama. Martin je bio strog gospodar, a organizacija posla stabilna i uhodana. Čak je i gospodarska kriza tridesetih godina prošla bez znatnijih poteškoća. Proizvodnja je bila naturalna i prodavalo se tek toliko da se podmiri porez i osnovne potrebe svakodnevnog života. S poboljšanjem gospodarskih prilika, povećavala se i Martinova ušteđevina, tako da je 1940. godine iznosila 50.000 dinara (za usporedbu, u to vrijeme je jedna krava vrijedila oko tisuću dinara). U kući i na imanju radi šest odraslih članova, jer Tomo ima dva sina i dvije kćeri. Lukčeci su u to vrijeme gradili kuću, no ujak Martin nije novčano pripomogao, već je svu ušteđevinu investirao: posuđuje novac rođaku koji kupuje mlin i očekuje povrat uloženog s kamatama.

Rat koji počinje 1941. godine nije fizički uništio niti ošteti selo, no utječe na to da gospodarstvo Lukčec prvi puta zapada u ozbiljnije teškoće. Za nastavak gradnje kuće Lukčeci moraju prodati par konja, a Martin ostaje bez svog novčanog kapitala: godine 1941. mijenja starojugoslavenski dinar u kune (NDH), a po drugi put mijenja kune u jugoslavenski dinar nakon rata. Nakon tih transakcija, njegova prijeratna ušteđevina za koju je mogao kupiti pedeset krava, pet godina kasnije zajedno s povratom pozajmice za mlin, iznosi tek toliko da može kupiti jednu svinju. Osim toga,

rat je bio i osobna nesreća za obitelj Lukčec. Poginuli su Tomo i stariji sin Nikola koji je bio oženjen. Na gospodarstvu ostaju Tomina žena s dvije kćerke, snaha (udovica starijeg sina Nikole) s malim djetetom, sin Josip (budući suprug Ane Lukčec) i već ostarjeli ujak Martin. Poratno razdoblje obilježeno je uglavnom, po gospodarstvo nepovoljnim okolnostima. Sin Josip se 1945. godine oženio i od miraza njegove žene Ane gospodarstvo se povećalo za dva jutra zemlje. Međutim, puno više zemlje je izgubilo diobom po nasljednoj osnovi, nakon smrti ujaka Martina i oca Tome. Otplatom svih dugova i obveza prema sestrama i rodacima podijeljeno je čak deset jutara zemlje, a Nikolina udovica je dobila tri jutra zemlje i vrijednost četvrtine gospodarskog dvorišta. Josip postaje gospodar na imanju, ali u prilično nepoticajnom vremenu. Nakon rata nije ih oštetila agrarna reforma, jer je gospodarstvo bilo upravo na granici od 10 hektara, no trpe, kao relativno imućno gospodarstvo, pritisak obveznog otkupa i visokog poreza. Često dolaze u situaciju da moraju kupovati namirnice kako bi zadovoljili državne zahtjeve, a nekoliko su im puta državni povjerenici zaplijenili posljednje grlo stoke i odnijeli sav prinos žita. To se razdoblje poklopilo i s nekoliko nesretnih okolnosti (kada im je ugibala stoka), tako da pedesetih godina gospodarstvo mora početi gotovo od početka. Kupuju konje, a putem zadruge koja je djelovala u selu i kravu na šest godina otplate. Godine 1954. imanje Josipa Lukčeca sastoji se od sedam jutara oranica, jutra livade i šume, a ima i mali vinograd, te nekoliko grla stoke za vlastite potrebe. Sijali su po dva jutra pšenice, jutro zobi i ječma, tri jutra kukuruza. Na poljima radi Josip sa ženom Anom i njihovo dvoje djece. Tehnologija je bila zastarjela, a prinosi niski, pa su viškovi bili neznatni. U to vrijeme bili su na snazi propisi o planskoj proizvodnji, tako da su i Lukčeci imali obvezu saditi po jutru šećerne repe i suncokreta, koje je država otkupljivala po prilično nepovoljnim cijenama. Odnosi sa zadrugom bili su uglavnom neuspjeli. Naime, koncem pedesetih godina preko zadruge su nabavili sjemenski krumpir iz Nizozemske. Krumpir je bio zaražen krumpirovom zlaticom, pa je zadruga nabavila i sredstvo za zaštitu, ali ljudi nisu znali kako se sredstvo primjenjuje. Posljedica neupućenosti bila je ta da proizvodnja krumpira nije uspjela, a Josip je morao podmiriti sve troškove i dodatnu kaznu. Drugi neuspjeh bila je proizvodnja kukuruza. Josip je 1956. godine sa zadrugom sklopio ugovor o kupnji sjemena hibridnog kukuruza i njegovom otkupu. Prvi puta ulaže u veće količine umjetnog gnojiva, unajmljuje radnike. Rezultat je bio obilan i kvalitetan urod koji zadruga nije mogla prihvatiti zbog nedostatka skladišnog prostora. Josip je loše uskladištio kukuruz u svom dvorištu i on je do slijedeće godine propao. Zadruga ga nije otkupila, a Josipu je ostao dug.

Osим toga, Josip je bio konzervativan gospodar, nesklon promjenama, zadovoljan time da se gospodarstvo održava na koliko-toliko ujednačenoj razini. Od dobrog se gospodarara očekuje da bude "snažna ličnost, iskusan organizator rada, i sam vrlo radišan, pravedan, visokih moralnih kvaliteta; pretpostavlja se, također, da gospodar snosi vrlo veliku odgovornost".⁴ Josipova je pak glavna osobina bila apsolutni nedostatak ambicije, najbolje izražen u rečenici koju je često ponavljao: "Za mene će biti

⁴ Rihtman-Auguštin Dunja: Struktura tradicijskog mišljenja, Zagreb, 1984, str. 167

dosta, a drugi neka se snađu". Bio je potpuno zatvoren za promjene, pa i prema onima koje su ostali seljani vrlo lako prihvaćali (npr. propušta priliku zamijeniti konje traktorom, jer mu u dvorištu ne treba tako glasna naprava"). Josipova žena Ana bila je izuzetno vrijedna, ali bez dovoljno odlučnosti da se nametne kao glavni organizator i upravitelj gospodarstva.

Prva i jedina značajnija promjena dogodila se 1959. godine, kada obitelj Lukčec, kao i većina seljana počinje saditi duhan na temelju ugovora s poduzećem "Viržinija" iz Virovitice. Počeli su sa sadnjom jednog jutra, međutim taj se posao pokazao isplativ, tako da su narednih godina sadili i do tri jutra, ali ne više jer za veće površine nije bilo dovoljno radne snage. Uz to razdoblje vezana su i manja ulaganja: sušionica za duhan, objekti za stoku, novi konji, kola i oprema, a veća su i ulaganja u uređenje kuće.

Nekoliko godina kasnije, ranih šezdesetih, gospodarstvo ponovo dolazi u fazu zaostajanja. Djeca odlaze na školovanje u grad i za njihove troškove Lukčeci su prodali dva jutra zemlje. Bez odgovarajuće poljoprivredne mehanizacije, moraju plaćati usluge oranja i vršidbe i tako se Josip Lukčec konačno svrstava u kategoriju slabih gospodara koji gube utrku s vremenom.

Kada je 1977. godine umrla Josipova majka koja se brinula o kući, gospodarstvo ostaje na dva člana, s obzirom da su djeca ostala živjeti u gradu. Slijedeće razdoblje bilo je razdoblje polaganog, ali sigurnog propadanja. U jesen 1984. godine nastupa i posljednja krizna faza: razboli se najprije Ana, a godinu dana kasnije i Josip. Više nisu imali snage za održavanje gospodarstva na dotadašnjoj razini, pa su morali prodati krupnu stoku, a po prvi puta daju i dio zemlje u zakup. Godine 1989. prodaju jutro i pol zemlje, parcelu koja je bila najudaljenija od gospodarskog dvorišta. Kraće vrijeme mogli su skromno živjeti od uštedevine, s obzirom na tadašnju bankovnu politiku i sustav kamata. Takvo se stanje 1990. godine mijenja i oni podižu novac iz banke, što je i zadnji poslovni potez Josipa Lukčeca koji je sredinom 1990. godine umro.

Ana je nakon toga ostala sama i teško pokretna. Brine se za kuću i ono što je ostalo od gospodarstva. Uz financijsku pomoć djece, pomoć rođaka u poslu i plaćanjem usluga, još uvijek uspije obraditi jedno jutro kukuruza, a ostalu zemlju daje u zakup. Danas joj je svaki trošak previsok (porez, gnojivo, smjesa za stoku, usluge obrade), jer gospodarstvo ne ostvaruje nikakvu dobit. Živi izuzetno skromno, bez želja i planova, oslanjajući se na simboličnu mirovinu, pomoć djece i "suradnju" s isto tako osamljenom susjedom.

OBITELJSKO GOSPODARSTVO HIDEG

U vrijeme kada je Tomo Lukčec došao na ujakovo imanje, njegova sestra Ana ostala je, kao mlada djevojka, s roditeljima na imanju Lukčecovih. Po udaji ona je ostala u kući svojih roditelja, no 1937. godine ostaje udovica s dvoje djece i starim roditeljima. Nakon ženidbe Anine braće i sestara, gospodarstvo je ostalo sa šest jutara zemlje, dva konja i jednom kravom, što je bilo premalo za napredak, a previše da bi sve uspjela obraditi sama uz pomoć roditelja. Stoga se do 1942. godine stanje na gospodarstvu Ane Hideg nije mijenjalo, struktura proizvodnje bila je ujednačena

(sijali su uglavnom pšenicu i kukuruz), nije bilo kupoprodaje zemlje, nije bilo gotovo nikakvih ulaganja. Godine 1942. stariji se Anin sin oženio i napustio gospodarstvo umanjivši ga za dva jutra.

Tek je nakon desetak godina gospodarstvo Hideg počelo oživljavati, točnije rečeno - kada je mladi Anin sin Franjo, današnji vlasnik, preuzeo vođenje gospodarstva. Ranih pedesetih oni skromno povećavaju svoje imanje, kupujući prvih pola jutra zemlje. Još je nekoliko godina bilo teško: naime, 1956. godine Franjo odlazi na dvogodišnje odsluženje vojnog roka, a na imanju ostaje troje starih ljudi (Ana i njeni roditelji) koji nemaju snage za značajnije poslovne poteze. Tek 1958. godine po povratku iz vojske, Franjo preuzima upravu nad imanjem. Njegov prvi korak bio je zamijeniti starog konja za dvoje ždrebadi. On otkriva da ima izuzetan trgovački duh, pa trgovinom konjima zarađuje prvi značajniji kapital. Gospodarstvo se i unatoč nekoliko nezgoda ipak počelo oporavljati. Franjo je oženio vrijednu i štedljivu ženu iz imućne obitelji, tako da je gospodarstvo Hideg uvećano za dva jutra zemlje ženidbom, a uskoro su počeli i kupovati zemlju. Najprije jutro livade 1963. godine, a sedamdesetih godina još jedno jutro.

Šezdesete godine obilježene su većim ulaganjima u kuću i u gospodarstvo. Hidegovi grade novu kuću i prve gospodarske objekte (staja, svinjci, spremnici za sijeno i slamu, za kukuruz). Izvor financijskih sredstava bila je isključivo trgovina. Poljoprivredna proizvodnja još uvijek je u to vrijeme davala skromne rezultate, a suradnja s Poljoprivredno-industrijskim kombinatom Virovitica donijela im je dodatne teškoće. Naime, kombinat je 1962/63. proveo arondaciju zemljišta da upotpuni svoje površine. Hidegovi su nakon dugih natezanja s kombinatom dobili u zamjenu za svoju zemlju jutro livade koju su pretvorili u oranicu. Jednako su nezadovoljni bili i kooperacijom sa zadrugom u proizvodnji kukuruza i s virovitičkom šećeranom u proizvodnji šećerne repe, jer otkupne cijene nisu bile dovoljno visoke da opravdaju ulaganja.

Sedamdesetih godina obitelj Hideg bavi se mješovitom proizvodnjom. Drže četiri mliječne krave i prodaju mlijeko, tove junad za prodaju, uzgajaju pšenicu, kukuruz i krumpir. Godine 1972. počinju s proizvodnjom duhana i otada gospodarstvo ulazi u fazu stvarnog napretka. Prve godine sade svega jutro i pol duhana, zemlju obrađuju na zastarjeli način s konjima, no i tako skromna površina dala je odličan rezultat, a i uvjeti za proizvodnju bili su povoljni (kako prirodni, tako i ekonomski - visoke otkupne cijene i povoljni avansi i krediti). Koncem te iste godine, uz pomoć kredita kupuju prvi traktor i otada postupno uvode mehanizaciju na posjed. Duhan se pokazao isplativom kulturom, dobit je omogućavala daljnja ulaganja, kako u gospodarstvo, tako i u njihov osobni standard. Zato 1979. godine podižu montažnu sušionicu za duhan, povećavaju površinu pod duhanom na oko osam jutara, čime duhan postaje primarna kultura, a smanjuju površine pod kukuruzom, pšenicom i krumpirom, smanjuju broj krava. Intenzivnom gnojidbom, zaštitom usjeva i kvalitetnijom obradom postižu visoke prinose. Veća ulaganja pokazala su i bolje proizvodne rezultate.⁵

⁵ Prihod od duhana bio je dovoljan za kvalitetan život i uštedu od koje se moglo svake godine kupiti dva traktora.

Osamdesetih godina Franjo kupuje još jedan traktor i auto-kamion kako bi olakšao trgovinu kojom se još bavi. U to vrijeme kupuju dva jutra oranica, a svake godine uzimaju u zakup još četiri do pet jutara zemlje koju, zahvaljujući mehanizaciji, mogu lakoćom obraditi. Koncem osamdesetih kupuju još dva jutra oranica, nasljeđuju jutro i pol, a kupljeno jutro livade pretvaraju u oranicu koju danas navodnjavaju. Cijelo to razdoblje obilježeno je, usprkos nestabilnih društveno-gospodarskih uvjeta, stalnim napretkom. Ulagali su u kuću i domaćinstvo, a gospodarstvo je opskrbljeno svom potrebnom mehanizacijom i svim potrebnim objektima.

Obitelj Hideg se duhanom bavila do 1988. godine, kada su zaključili da duhan više nije isplativ. Promijenile su se gospodarske prilike, snizili krediti, previsoke su kamate počele opterećivati proizvođača, a inflacija je umanjivala svaku zaradu. Nakon duhana preorijentirali su se na proizvodnju povrća. Počeli su s dva jutra paprike i nešto manje krumpira, a uspješna proizvodnja kupusa 1991. godine nije otkupljena zbog ratnih neprilika i potpuno je propala. Vratili su se sijaњу pšenice i kukuruza (siju oko devet do deset jutara), a u staji ponovo tove manji broj goveda.

Danas je to gospodarstvo veličine oko dvanaest hektara, s četiri radno aktivna člana (Franjo, supruga, sin i snaha), sa svim izgledima za daljnji napredak. Franjin sin Zvonko odlučio je ostati na imanju, iako mu je prvotna namjera bila završiti fakultet i zaposliti se u gradu. Iako ih je relativno malo, sve poslove obavljaju na vrijeme i kvalitetno, zahvaljujući suvremenim poljoprivrednim strojevima u koje su godinama ulagali i koji, ako i nisu u potpunosti iskorišteni, olakšavaju posao.

Sumnjičavi su prema bilo kakvoj suradnji s državnim sektorom, jer im je od nekoliko pokušaja uspjela jedino suradnja s Viržinijom u proizvodnji duhana; tvrde da su još uvijek u podređenom položaju u odnosu na državni sektor. Očekuju korist od slobodne trgovine i ukidanja suvišnih formalnosti u kupoprodajnim odnosima. Osobito se žale na teške formalne procedure pri kupovini zemlje. Vjeruju da će se s vremenom popraviti gospodarski uvjeti i odnos prema seljaku, te da će im stručnjaci svojim savjetima biti od pomoći pri kupovini kvalitetnog sjemena, izboru mehanizacije i primjeni novih tehnologija.

ZAKLJUČAK

Opisani slučajevi Lukčec i Hideg slikovit su primjer različitog reagiranja obiteljskih gospodarstava na jednake društveno-gospodarske utjecaje. Promatrana gospodarstva imala su jednake uvjete za razvitak (iste prirodne i zemljopisne uvjete, jednake mjere gospodarske i agrarne politike, iste zakone, obveze, jednaku tradiciju), pa ipak jedno gospodarstvo napreduje, a drugo gasne. To upućuje na to da uzroke takvog razvitka u ovom slučaju moramo tražiti u samim gospodarstvima i njihovim članovima.

Gospodari u obitelji Lukčec ili su propustili reagirati na promjene koje su se oko njih događale, ili su reagirali slabo i krivo. Prvi gospodar Martin bio je možda

gospodar svojoj zemlji i svojim nadničarima, ali ne i svom novcu. Njegov nasljednik Tomo, zbog prerane smrti nije stigao biti dobar gospodar, a sin mu Josip bio je inertan, neodlučan i zadovoljan s prosječnim. Osim toga, interesi nasljednika bili su naraštajima jači od interesa da gospodarstvo ostane cjelina, tako da se imanje ubrzano dijelilo i umanjivalo. Žene su u obitelji Lukčec tradicijski snosile velik dio poslova i odgovornosti, ali su uvijek bile u sjeni muških članova i vrlo slabog autoriteta. Nisu imale utjecaja pri donošenju važnih poslovnih odluka, pa čak i svojim imetkom nisu samostalno upravljale. No, sve to možda i ne bi bilo dovoljnim razlogom za propast, da i posljednji nasljednici nisu otišli s gospodarstva. Uzroke tome možemo tražiti i u njihovim osobnim interesima i u obiteljskim odnosima, jer Josip i nije bio sklon prepustiti upravu nad imanjem svojoj djeci. Stoga i ne začuđuje što su školovanje iskoristili za odlazak sa sela. Posljednja vlasnica Ana Lukčec danas osjeća sve negativne posljedice takve loše organizacije i pasivnog odnosa prema promjenama.

Upravno suprotno, taj element individualnosti, zajedno s ciljem da se gospodarstvo održi, bio je uzrok napretka gospodarstva Hideg. Osjećaj za uspješni poslovni potez, ali i spremnost na rizik koji sa sobom donose promjene, bili su u obitelji Franje Hidega pokretačka snaga razvitka. Ovdje je zamjetljiv utjecaj žene koja je gospodareva desna ruka, organizator reda i rada u kući. Svi članovi obitelji Hideg uspješno kombiniraju svoje sposobnosti s interesima gospodarstva, no gospodar naglašava da je misao vodilja oduvijek bila briga za zemlju i za cijelo imanje. Tu tradiciju nastavlja i sin koji je odlučio svoju karijeru posvetiti poljoprivredi. Njegovo obrazovanje od izravne je koristi za gospodarstvo, jer stečeno znanje primjenjuje u proizvodnji, zanimaju ga suvremena dostignuća iz područja poljoprivrede i želi ih primijeniti na svom imanju. Ovo gospodarstvo zaista postaje pravo obiteljsko "poduzeće", sa svojom skladnom unutrašnjom organizacijom i jasno postavljenim ciljevima. Oni traže ravnotežu potreba i ciljeva i svake godine ocjenjuju svoj financijski rezultat, uspoređuju ga s rezultatima prethodnih godina i rezultatima sličnih gospodarstava, kako bi na vrijeme ispravili moguće greške.

Uspoređujući dva istraživana gospodarstva možemo ih označiti kao model progresivnog (Hideg) i model regresivnog gospodarstva (Lukčec), jedno koje se razvija i napreduje, a drugo koje nazaduje i propada. Ona se međusobno razlikuju prema načinu upravljanja, odnosno prema promjenama, odnosu prema posjedu, prema položaju žene, prisutnosti nasljednika i trendu proizvodnih kapaciteta.

Upravljanje gospodarstvom je jedinstveno. Ne postoji zajednička formula, makar i uvjeti bili gotovo jednaki. Prilagodavanje procesima modernizacije ne teče uvijek glatko. Pri tome se zadire u tradiciju, u društvene vrijednosti, mijenja se pojam društvenog statusa koji sve više ovisi o individualnim postignućima. Funkcioniranje seljačkog gospodarstva vrlo je složeno i država treba pomoću svojih institucija i mjera ekonomske politike poticati one faktore koji će se povoljno utjecati na razvijanje i širenje vitalnih, progresivnih gospodarstava.

Tablica 1 Temeljna obilježja razlikovanja obiteljskih gospodarstava
Table 1 The basic features influencing the farm development

OBILJEŽJE FEATURE	PROGRESIVNO (HIDEG) PROGRESSIVE (HIDEG)	REGRESIVNO (LUKČEC) REGRESSIVE (LUKČEC)
Proizvodni kapaciteti 1920 - 1990. Production capacities 1920 - 1990	Od 6 k.j. na 21 k.j. From 8,5 to 29,9 acres Od 3 grla krupne stoke na 5 From 3 head of cattle to 5 Od 0 na 2 traktora i kamion From 0 to 2 tractors and truck	Od 20 k.j. na 1 k.j. 28,4 acres to 1,42 acre 12 kom. krupne stoke - bez krupne stoke 12 head of cattle - without cattle Nema traktora Without tractor
Način upravljanja Management system	Demokratski Democratic	Autokratski Autocratic
Inovacije Innovations	Sklonost promjenama Tendency to changes	Tradicionalan stav prema promjenama Traditional attitude to changes
Odnos pojedinac - gospodarstvo Individual - farm relation	U korist gospodarstva Profitably for the farm	Na štetu gospodarstva Harmful for the farm
Nasljednik Successor	Ima nasljednika na posjedu There is successor on the farm	Nema nasljednika Without successor
Položaj žene Position of wife	Suradnja i ravnopravnost Cooperation and equality	Pokornost i poslušnost Obedience and dutifulness

SUMMARY

In this work development of two family farms from the same economic and social environment is described. However, during the period of 70 years, the development was quite the opposite: Hideg farm made progress, and Lukčec farm died out. The reasons for this can be the characteristics of the family members and their relationships. One of the most important factors in farm development is the householder himself and his enterprising. Almost of the same importance are the way of managing the farm, education and coordination of interests of individuals with the interest of the farm as a whole.

Key words: family farm, householder, enterprising

LITERATURA

- Bohler K. F, Hildenbrand B:** Farmfamilies between tradition and modernity (Sociologia Ruralis 1990. Vol. XXX - 1)
- Bosanac M. i suradnici:** Rječnik sociologije i socijalne psihologije, Informator, Zagreb 1977.
- Giles T. and Stansfield M:** The Farmer as Manager, C. A. B. International, 1990
- Predavec J:** Selo i seljaci, Zagreb 1934.
- Rihtman-Auguštin Dunja:** Struktura tradicijskog mišljenja, Zagreb 1984.

Schmitt G: Why is the agriculture of advanced western economies still organized by family farms? Will this continue to be so in the future? (European review of agricultural economics, 1991 volume 18-3/4)

Dokumentacija Ureda za katastar u Virovitici

Adresa autora - Author's address:

Ramona Franić, dipl. inž

Agronomski fakultet

Institut za ekonomiku poljoprivrede

Svetošimunska cesta 25

41 000 Zagreb

Primljeno: 23. 02. 1993.